

Taler man ens i Gellerup og Vollsmose?

Pia Quist
Københavns Universitet

1. Indledning¹

I denne artikel sammenlignes resultater fra en ny undersøgelse af sprog blandt unge i den flersprogede forstad til Odense, Vollsmose, med resultaterne fra Mette Vedsgaard Christensens undersøgelse af sprog i Gellerup ved Århus (Christensen 2012). Hvis man følger definitioner af 'ghetto' i den sociologiske litteratur, opfylder Vollsmose og Gellerup kriterierne for at være ghettoer: Som områder er de både geografisk, økonomisk, socialt og etnisk udgrænsede fra de omgivende byer, Odense og Århus, og det omgivende samfund, Danmark. I artiklen undersøges det hvad Vollsmoses og Gellerups marginaliserede positioner betyder for de sprogpraksisser der kan observeres. Er der tale om sprogligt udgrænsede områder i den forstand at de unge alene anvender multietniske ungdomsstile? Eller afspejler de unges sprogbrug forstædernes geografiske placering således at de unge også anvender regional dialekt, odenseansk og århusiansk, på trods af stedernes fysiske og sociale marginalisering? Overraskende nok ser de to steder ud til at være forskellige som sprogsamfund. I Gellerup anvendes en del århusianske dialekttræk mens der i Vollsmose ikke er tegn på udpræget brug af de fynske lokale træk, men til gengæld markant brug af multietnisk ungdomsstil (Quist 2008). Artiklen afsluttes med et par mulige bud på hvorfor vi finder forskellige sprogsituationer på to tilsyneladende ens steder.

¹ Mange tak til Astrid Ravn-Skovse for gode kommentarer og helt nødvendige præciseringer til en tidligere version.

2. Århus og Odense

Nye sproglige praksisser i flersprogede kontekster er blevet beskrevet hos unge i København siden slutningen af 1990'erne (se f.eks. oversigtsartiklen Quist 2010, Madsen, Karrebæk & Møller 2016). Sprogbrugen i Århus kom under luppen i forbindelse med Mette Vedsgaard Christensens ph.d.-projekt (Christensen 2012) i begyndelsen af 2000-tallet, mens det først er for nylig at unge flersprogedes sprogbrug i Odense er blevet undersøgt. København har altså været ganske dominerende som udgangspunkt for de sociolingvistiske undersøgelser af nye sprogpraksisser. I lyset af Københavns status som standardsprogligt normcenter (Jensen, Kristiansen & Maegaard 2015) har undersøgelserne dér ikke overraskende haft fokus på nye kontaktbaserede sprogræk (i henholdsvis udtale, syntaks og ordforråd, Quist 2000) fremfor brugen af lokale, københavnske sprogræk. Christensens undersøgelse i Gellerup er derfor både interessant og vigtig fordi den viser at de nye kontaktbaserede sprogræk er en del af en lokal sprogbrug hvor også ældre regionale dialekttræk spiller en rolle (Christensen 2012:155 ff.). Christensens undersøgelse blev derfor et vigtigt udgangspunkt for vores undersøgelse af unges sprog i Vollsmose i Odense. Vi ønskede blandt andet at finde ud af om lokale sprogræk anvendes blandt de flersprogede unge på samme måde som i Gellerup. Undersøgelsen i Vollsmose er en del af LaPUR-projektet (Language and Place in Urban and Rural Denmark²) som har fokus på en stor udfordring i moderne sociolingvistik og dialektologi, nemlig hvordan man teoretiserer og operationaliserer 'sted' i en verden præget af globalisering, urbanisering og migration. En del af projektets overordnede mål er at undersøge hvilken status og hvilke indeksikaliteter regional dialekt har i tider præget af mobilitet og globalisering. Projektet sammenligner to forskellige steder i Danmark: det mono-etniske, traditionelle dialektområde Bylderup i Sønderjylland og den multietniske forstad Vollsmose syd for Odense. I denne artikel er fokus dog kun på Vollsmose.

² Finansieret af Det Frie Forskningsråd, Kultur og Kommunikation, <http://nfi.ku.dk/lapur>.

3. Gellerup

Mette Vedsgaard Christensen foretog sin undersøgelse i Gellerup fra 2002 til 2004. Hendes data består af 20 timers optagelser af 15-17 år gamle unge, 17 piger og 15 drenge. 7 af dem havde forældre med etnisk dansk oprindelse, 2 havde én forælder med etnisk dansk baggrund, og 23 havde to indvandrede forældre. Christensen fik de unge til at udføre selvoptagelser, og hun foretog selv interview og gruppeoptagelser. Derudover gennemførtes en ”genkendelsesundersøgelse” (Christensen 2012:179 ff.) som gik ud på at finde ud af om unge i Århus uden for Gellerup samt unge i København genkendte den vestårhusianske etnolekt som ’etnisk’ og/eller lokal århusiansk. I LaPUR-projektet i Vollsmose er der (endnu) ikke foretaget sådanne tests. Christensens interessante resultater til trods vil det derfor i denne artikel alene være de beskrevne sprogbrugstræk der sammenlignes.

Med cirka 7000 beboere udgør Gellerupparken (Gellerupparken/Toveshøj) i den vestlige del af Århus et af Danmarks største almenyttige boligområder. Områdets boliger blev bygget i slutningen af 1960’erne og begyndelsen af 1970’erne som en del af en større politisk ambition om at skabe bedre forhold med lys, luft og plads til århusianske familier. Som Christensen også bemærker, hænger Gellerupparken ikke sammen med de omkringliggende områder, men er afgrænset af trafikerede veje: ”Der er ingen mulighed for at forville sig ind i Gellerupparken hvis man ikke har et specifikt ærinde derinde” (Christensen 2012:69). Christensen placerede sin undersøgelse på skoler og klubber to steder, i Gellerup-Brabrand-området og Hasle-området. For boligområderne begge steder gælder at en høj andel af beboerne har indvandrerbaggrund, henholdsvis 87 % og 73 % (Christensen 2012:71). Beboerne i områderne er desuden i toppen af statistikkerne når man ser på andelen af modtagere af kontanthjælp og andre overførselsindkomster (Christensen *ibid.*). Disse demografiske karakteristika er med til at placere Gellerupparken – sammen med Vollsmose – på regeringens ’Ghettoliste’, som jeg vender tilbage til nedenfor.

4. Vollsmose

Jeg og to kollegaer på LaPUR-projektet, Astrid Ravn Skovse og Jann Scheuer, brugte det meste af efteråret 2014 på at følge eleverne i to 9. klasser på en folkeskole i Vollsmose. Vi overværede undervisning, skrev feltdagbøger og lavede lyd- og videooptagelser: enkeltmandsinterview med alle eleverne, 27 piger og 15 drenge, fokusgruppesamtaler, optagelser af gruppearbejde i skolen samt videooptagelser af vejledningssamtaler mellem elev og studievejleder. Alle data indgår i LaPUR-projektet og bliver brugt i forskellige delprojekter med forskellige forskningsspørgsmål. Her i denne artikels sammenhæng bruges Vollsmose-dataene til en beskrivelse af den sproglige variation der karakteriserer de unges sprogbrug med henblik på sammenligningen med Gellerup.

Når man ser på Vollsmoses demografi og position i forhold til Odense, er der mange paralleller til Gellerup. Vollsmose er ligesom Gellerup et resultat af 1960'ernes ambitioner om at skabe gode og billige lejligheder til familier i Odense. I både Vollsmose og Gellerup er over 80 forskellige nationaliteter repræsenterede. Vollsmose er med godt 9000 beboere lidt større end Gellerup. Ca. 70 % af beboerne har anden etnisk oprindelse end dansk, og størstedelen af Vollsmoses voksne beboere er uden tilknytning til arbejdsmarkedet. Fysisk er Vollsmose afgrænset i forhold til Odense by af en trafikeret ringvej, og som det er tilfældet med Gellerup, kommer man ikke tilfældigt igennem bydelen. Man kommer kun dertil hvis man har et specifikt ærinde.

5. Officielle ghettoer

Som bydelsområder er Gellerup og Vollsmose i en helt særlig position som er meget anderledes end de københavnske flersprogede bydele, Nørrebro og Amagerbro, hvor der har været foretaget lignende undersøgelser af sprogbrug blandt unge. I sociologisk litteratur er begrebet ghetto blevet brugt om sociale boligbyggerier der er etnisk og socialt marginaliserede i forhold til den omgivende storby eller det omgivende samfund (Jaffe 2012; Waquant 2008). Typisk henvises til de parisiske forstæder, *les banlieues*, og boligområder i USA med en høj andel af sorte afroamerikanere. Jaffe (2012) beskriver derudover

en ghetto som en urban position og en erfaring af etno-spatial isolation og marginalisering. Det vil sige som et særligt sted i byen at erfare byen og verden ud fra. Den etniske og sociale sammensætning af beboere i kombination med bydelenes fysiske placeringer i forhold til byerne Odense og Århus betyder at Vollsmose og Gellerup på nogle måder mere ligner New Yorks og Paris' ghettoer end de ligner Nørrebro og Amager. Stederne er da også hvert eneste år at finde på den danske regerings officielle ghetto-liste. I henhold til almenboligloven beregner og offentliggør boligministeriet (som i skrivende stund bærer navnet *Transport-, Bygnings og Boligministeriet*) hvert år en liste over bydele som defineres som *ghettoområder*. Listen omfatter almene boligområder med mindst 1000 beboere der opfylder kriterier der vedrører andelen af beboere uden for arbejdsmarkedet, procentandelen af indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande, procentandelen dømt for kriminalitet, beboernes uddannelsesniveau og gennemsnitsindkomst.³ For både Gellerup og Vollsmose gælder at over halvdelen af de voksne beboere står uden for arbejdsmarkedet, at flertallet af beboerne har ikke-vestlig baggrund, at over 3 % har en dom for kriminalitet samt at uddannelses- og indkomstniveauerne er lavere end gennemsnittet på landsplan.

I tillæg til stedernes demografiske marginalisering døjer både Vollsmose og Gellerup med et image i medierne som problematiske steder, præget af uro og utryghed (Skovse 2015). Vores studier i Vollsmose viser da også at de unge i Vollsmose er helt bevidste om at deres bydel opfattes som "en ghetto" (Skovse under udg.).

Som sprogforsker med et dialektologisk perspektiv er det på denne baggrund af stedernes marginalisering, og til dels fysiske og sociale isolation, interessant at undersøge om stederne sprogligt set udgør en 'satellit' afskåret fra de omkringliggende sprogsamfund. Afspejles stedernes marginale positioner i sprogbrug? I hvilken udstrækning anvendes århusianske regionale træk i Gellerup? Og fynske regionale træk i Vollsmose? Det skal vi se på i det følgende.

³ <https://www.trm.dk/da/publikationer/2016/liste-over-ghettoomraader>.

6. Sammenligning af sprogtræk i Gellerup og Vollsmose

Sammenligningen af sprogbrug i Gellerup og Vollsmose viser at der er en del der er parallelt, men også noget der er forskelligt. I Gellerup fandt Christensen stor variation i gruppen af de undersøgte. Alligevel vil hun gerne tale om en århusiansk 'etnolekt' som blandt andet er karakteriseret ved en række syntaktiske træk, herunder subjektsfordobling (Zachariassen 2016), samt en særlig "staccato"-lydende udtale med "et mere dynamisk grundtoneforløb med større tonale udsving og et markant tonalt, finalt fald" end i standard (Christensen 2012:257). Christensen skelner i sin analyse mellem "brogede" og "blege" sprogtræk. De brogede træk er dem der umiddelbart associeres med etnolekt, mens de blege sprogtræk er dem der har en længere regional historie og opfattes som ' århusianske '. I vores kvantitative trækanalyse i Vollsmose skelner vi ligeledes mellem regionale træk, dvs. fynske/odenseanske træk, og træk der kendes fra multietnolekt (Quist 2000; Maegaard 2007; Pharao & Hansen 2010). Det skal understreges at sådan en opdeling mellem 'etniske' og 'regionale' træk er analytisk og giver god mening fra et dialektologisk sprogforskningsperspektiv med de ovennævnte specifikke forskningsspørgsmål. Sprogbrugerne selv foretager i deres daglige praksisser ikke nødvendigvis denne opdeling. Det som fra et sprogforskerperspektiv ligner hybride blandingsvarieteter med etniske og regionale træk, vil for mange af de unge selv ikke opfattes sådan, men snarere som lokale, emergente registre (Agha 2007, Quist 2016). For at signalere at de sprogtræk vi undersøger, ikke i sig selv er 'etniske' eller 'regionale', men at det er os som forskere der kategoriserer dem i disse 'typer', bruges i det følgende termene 'etnisk-associerede træk' og 'regionalt-associerede træk'.

6.1 Etnisk-associerede træk

De sprogtræk som gennemgås i det følgende, er blevet beskrevet som karakteristiske for sproget hos unge i flersprogede storbymiljøer. De er resultater af sprogkontaktsituationer og har en del ligheder med indlæresprog (Svendsen & Quist 2010; Lund 1997). Først sammenlignes de morfo-syntaktiske træk og dernæst fonetiske. I Gellerup fandt

Christensen at flere af de unge anvender det hun kalder ”reduceret syntaktisk stil” som er karakteriseret ved bortfald af kohæsiionsmarkører – f.eks. i en sætning som den følgende (hvor man i standard eventuelt kunne have forestillet sig et sammenbindende ”så”): ”herinde når jeg kommer jeg bliver doven” (Christensen 2012:133). Hun finder også eksempler på ”subjektsfordobling med akkusativpronominer i ekstraposition” som for eksempel i disse sætninger: ”ikke snakke dig” (*du skal ikke snakke, dig*), ”er du ikke en nørd dig”, ”lad være mand jer” (Christensen 2012:135). Den reducerede stil samt subjektsfordobling er ikke noget vi har operationaliseret og undersøgt systematisk i Vollsmose. Vi vægrer os ved at tale om syntaktisk reduceret stil i Vollsmose-dataene – vi synes ikke vi kan se det på samme måde som i Christensens eksempler. Vi har derimod en klar fornemmelse af at subjektsfordobling også er almindelig i Vollsmose. Indtil videre er det dog ikke et træk vi har analyseret kvantitativt. Til gengæld er der tydelige ligheder mellem Vollsmose og Gellerup hvad angår variation i inversion i deklarativer sætninger. Begge steder forekommer i uformel tale i venskabsgrupper ligefrem ordstilling i sætninger hvor man i standard ville forvente inversion mellem subjekt og verbal efter ledsætning eller adverbial. Som for eksempel i disse sætninger: ”når man er i skole det tæller ikke” (fra Vollsmose) og ”hele tiden der var noget sjovt at lave” (fra Gellerup). I Vollsmose-dataene finder vi at dette træk ser ud til at blive anvendt med stor individuel variation. Således er der kun enkelte tilfælde af ligefrem ordstilling hvor man i standard ville forvente inversion, i enkeltmandsinterviewene hvor deltagerne er i samtale med os, en voksen sprogforsker, mens vi i de observerede mere uformelle samtalekontekster ofte hørte trækket. Dette svarer til forventningen i forhold til tidligere undersøgelser (f.eks. Quist 2000, Opsahl & Nistov 2010); ikke mindst Ganuzas kvantitative undersøgelse af svenske unge idet Ganuza fandt at non-inversion blev brugt i uformelle samtaler blandt venner samt i det hun kalder *high involvement style*, det vil sige steder i samtaler hvor den talende i særlig grad synes at være optændt og engageret i det der tales om (Ganuza 2008).

Det skal kort nævnes at i de tidligste undersøgelser af multietnolekt (Quist 2000 – i København) og etnolekt (Christensen 2003 – i Århus) beskrives overforbrug af fælleskøn som et genkommende morfologisk træk i de unges sprog. Det er dog ikke et træk der indgår i en systematisk trækanalyse i Christensen (2012). I Vollsmose synes variation i grammatisk køn ikke at være et træk som indgår i de unges repertoire. Det er dog interessant at der i Christensens perceptionsundersøgelse viste sig at være en pige, Samira, hos hvem non-standard brug af fælleskøn (f.eks. siger hun ”en hotel”) så ud til at spille en rolle for bedømmelsen af hende (Christensen 2012:216 ff.), og Christensen må derfor konkludere at ”resultaterne for [...] Samira peger på behovet for flere receptionsundersøgelser af fænomenet overforbrug af fælleskøn i dansk” (Christensen 2012:241).

De morfo-syntaktiske variationer er altså forholdsvis enkle at sammenligne for de to steder, og variationen i brugen og udeladelsen af inversion i deklarative sætninger viser sig at være temmelig ens i Vollsmose og Gellerup. Der er straks større udfordringer med at sammenligne undersøgelserne af udtale de to steder. For Gellerup beskriver Christensen at hun ved gennemlytning af data fik en klar fornemmelse af at udtalen på en og samme tid bar præg af etnisk- og regionalt-associerede udtaletræk. Det vil sige at de unges sprog i Gellerup lød både århusiansk og ’etnisk’. Til at beskrive hvad det er ved prosodien der får hende til at høre udtalen som etnisk-associeret, henter Christensen fra de tidligere undersøgelser af københavnsk multietnolekt (Quist 2000, Pharao & Hansen 2005) metaforerne ”hakkende” og ”staccato-agtig” (Christensen 2012:109). Christensen (2012:106 ff.) gør dybere rede for de prosodiske karakteristika der forårsager dette indtryk, ved at sammenholde sine informanternes udtaler med Pharao & Hansens beskrivelse af ”langvokalforkortelse” og trykforhold i multietnolekt (Pharao & Hansen 2005). Og hun undersøger nærmere det hun hører som bratte, finale tonale bevægelser ”som syntes at få en mere prominent karakter” (Christensen 2012:111), og som er med til at skabe oplevelsen af en ”broget”, dvs. etnisk-associeret, udtale. Kombineret med det bratte tonale fald beskriver Christensen dels en høj pitch hos nogle af de unge, dels schwa-assimilering (ibid.:115).

Ved siden af det tonale drop påpeger Christensen noget hun kalder for 'fortsætterintonation'. Det er modsat droppet kendetegnet ved en final tonal stigning. Denne har pragmatiske funktioner (ibid.:124), men er altså også med til at præge opfattelsen af den etnisk-associerede udtale.

I Vollsmose har vi endnu ikke behandlet 'fortsætterintonation'. Det er dog et træk vi vil undersøge nærmere. "Staccato-agtig" svarer meget godt til vores første indtryk af prosodien i de unges sprog i Vollsmose, men uden at vi, indtil videre, har formået at komme nærmere en konkret beskrivelse af hvad det præcist er der bevirker dette indtryk. Pharaos & Hansens beskrivelse af "langvokalforkortelse" er dog en del af forklaringen, også i Vollsmose, og i et forsøg på at få et mere systematisk indblik i hos hvem og hvornår den etnisk-associerede udtale forekommer, har vi i Vollsmose-undersøgelsens enkeltmandsinterview (42 i alt) kodet de steder hvor vi registrerer 'manglende vokalkontrast'. Vi har også markeret de steder hvor vi bemærkede en udpræget 'multietnolekt-prosodi'.⁴ Begge dele er baseret på rent impressionistiske skøn og egner sig ikke til kvantitative optællinger. Men opmærkningerne viser alligevel tilsammen et billede af at langvokalforkortelse og etnisk-associeret prosodi er almindelige i vores data – ligesom det er det i Gellerup.

Udover de prosodiske træk, som kan kategoriseres som supra-segmentale, har vi i Vollsmose også undersøgt en række segmentale udtaletræk (Skovse under udg.). Til de etnisk-associerede træk hører prævokalisk /t/ realiseret som [tj] i ord som *tillykke* og *tale*, samt ustemt /gr/ og /kr/ i ord som f.eks. *gruppe*, *Granparken* og *kriminel*. Begge disse træk er af Maegaard (2007) i en undersøgelse af københavnske unge blevet beskrevet som træk der forbindes med "indvandrere". Cirka halvdelen af 9.-klasseseleverne i Vollsmoseundersøgelsen brugte ikke [tj] i interview-samtalerne. Blandt den halvdel der brugte trækket, viste der sig at være signifikant forskel på drenge og piger

⁴ For at sikre at vi var enige om hvad vi hørte, og for at sikre ensartethed i kodningen har vi i Vollsmose-teamet, inklusive to studentermedhjælpere, i fællesskab lyttet til og gennemgået en større del af kodningerne. Langt størstedelen af trækkodningen af Vollsmoseinterviewene er dog foretaget af Astrid Ravn Skovse.

– drengene bruger [tj] langt hyppigere end pigerne (Skovse 2016 under udg.).⁵ Brugen af ustemt /gr/ og /kr/ forekommer derimod hos stort set samtlige de interviewede i Vollsmose, hvilket nok først og fremmest skyldes at flere af dem taler om *Granparken* som er et af kvartererne i Vollsmose. I dette stednavn er den ustemte gr-lyd muligvis blevet konventionaliseret. Men hvis man ser bort fra denne eventuelle leksikalske effekt, viser der sig, ligesom ved [tj], at der er variation i brugen af /gr/ og /kr/ blandt de unge. I dette tilfælde er det blot pigerne der har signifikant flere tilfælde end drengene.

De segmentale udtaletræk er ikke undersøgt systematisk af Christensen, men der er – om end anekdotisk og ud fra optagelser af unge fra Gellerup som kan findes på *YouTube* – tegn på at unge i Gellerup også i en vis udstrækning har [tj] og ustemt /gr/ og /kr/ som en del af deres repertoire. De statistiske analyser fra Vollsmose peger dog på at det, igen, er vigtigt at understrege den mangeartede variation der også er i brugen af de forskellige træk som tilsammen associeres som 'etniske'. Den interne variation er også en vigtig del af konklusionerne i Christensen (2012).

Det skal til slut i forbindelse med de etnisk-associerede træk også nævnes at der både i Gellerup og Vollsmose anvendes leksikalske indlån fra hovedsageligt arabisk, men også tyrkisk, for eksempel *eow*, *wallah* og *lak*. Disse udfylder forskellige diskursive funktioner som de unge kan vælge til og fra afhængig af situationen (jf. f.eks. Skovse 2016). I Vollsmose kender alle for eksempel til ordet *wallah* som de unge selv beskriver som "helt almindeligt", og i Christensens data er *wallah* ligeledes frekvent. De leksikalske træk er behandlet i flere sammenhænge (f.eks. Christensen 2005; Quist 2000, 2017) og skal her blot nævnes som et etnisk-associeret træk der forekommer i både Gellerup og Vollsmose.

⁵ Skovse har anvendt statistikprogrammet R til signifikansanalyserne af de kvantitative kodninger i Vollsmose. Detaljerede gennemgange af de kvantitative analyser vil blive præsenteret i kommende publikationer, blandt andet Skovses ph.d.-afhandling (primo 2018).

6.2 Regionalt-associerede træk

Sammen med de etnisk-associerede træk er der 'noget' ved sprogbrugen i henholdsvis Gellerup og Vollsmose der lyder anderledes end københavnsk multietnolekt. Der er noget der lyder lokalt århusiansk i Gellerup og noget der lyder fynsk i Vollsmose. I Gellerup fandt Christensen at de unge brugte en række regionalt-associerede træk som hun valgte at kvantificere og undersøge nærmere. Valget af træk til sin analyse baserede hun på – udover egne observationer i Århus – Bent Jul Nielsen og Magda Nybergs undersøgelser i Odder og Århus (1989, 1998). De fire træk Christensen undersøgte, var *sådan* udtalt *sårn* (i belæg med fuldtryk, men ikke i sammensætningerne "sådan noget" og "og sådan noget"), østjysk udtale af *også* som å [Λ], år-udtaler hvor standard har *o* i ord som *skjorte* og *jordbær*, samt den vestdanske klusiludtale af *et*-endelser. Disse træk tilsammen giver sprogbrugen et jysk præg som tydeligt adskiller det fra standard og københavnsk. Det var derfor overraskende at Christensen kunne vise at flere af de samme unge i Gellerup, som også brugte mange af de etnisk-associerede træk, også anvendte de regionalt-associerede træk. Der var altså ikke tale om to adskilte registre, århusiansk på den ene side og etnolekt på den anden, men snarere om lokalt baserede etnolekter. I statistiske analyser af de fire regionalt-associerede træk viste det sig at personer som Christensen kategoriserede som 'brogede', altså de unge med anden etnisk baggrund end dansk, havde flere non-standardudtaler af de fire variable end de personer hun kaldte 'de blege'. Forskellen var dog, interessant nok, større når hun skelnede mellem personer der 'taler broget', det vil sige personer som bruger mange etnisk-associerede sprogtræk, og personer der 'taler blegt', det vil sige taler mere standardnært. Christensen kunne således konkludere følgende:

"Brogede talere af aarhusiansk synes altså ikke at fremskynde dialektnivelleringsprocessen i det østjyske, tvært i mod peger mine resultater i den modsatte retning – de lokale, århusianske udtaletræk spiller stadig en rolle i sprogsamfundet netop takket være de brogede talere" (ibid.:174).

Vores første og umiddelbare observationer i Vollsmose var ikke at her talte de unge fynsk, eller bare multietnisk ungdomsstil med fynske træk. Faktisk var det i begyndelsen af feltarbejdet min klare oplevelse at de unge slet ikke viste tegn på at bruge andre regionale træk end de unge jeg kendte fra mine undersøgelser i København. Men efterhånden som vi vænnede os til at lytte til de unge, og efterhånden som vi har fået bearbejdet og analyseret vores mange optagelser, har jeg måttet revidere den opfattelse. For nogle fynske træk kan vi godt finde i nogle af de unges sprog i Vollsmose. Det er dog rimeligt at sige at det regionale præg forekommer at være både mindre udpræget og mere subtilt i Vollsmose sammenlignet med det Christensen beskriver for Gellerup.

Ligesom i Gellerup har vi i Vollsmose-materialet kvantificeret forekomster af *et*-klusiler i endelser. Klusiludtalen af denne variabel kan naturligvis ikke siges at være fynsk, da den også forekommer i midt-, øst- og vestjysk. Men trækket er lokalt forstået som ikke-standard eller ikke-københavnsk. Der er stor variation i brugen af dette træk i Vollsmose: Nogle har mange klusil-udtaler, andre næsten ingen. Interessant nok hænger variationen systematisk sammen med køn, idet der er en statistisk signifikant forskel mellem drengene og pigerne. Pigerne havde signifikant flere udtaler med blødt d, som i standard, mens drengene havde flere klusiludtaler. Christensen fandt ikke samme klare tendens til en kønsforskel i brugen af denne variabel i Gellerup. Der havde drengene lidt flere klusiludtaler end pigerne, men forskellen var ikke signifikant.

Af de regionalt-associerede træk i Vollsmose er *-et*-variablen den eneste som vi meningsfuldt har kunnet kvantificere og foretage statistisk analyse af. Vi har dog også kodet for steder i interviewene hvor de unge undlod at udtale standarddansk blødt d i ord som *mad*, *fodbold* og *Odense*. Det var under vores feltarbejde ikke ualmindeligt at høre *mad* udtalt [ma] og *fodbold* [fo'bål]. *Odense* udtales ofte uden blødt d. Men bortset fra *Odense* var der så få forekomster i vores materiale af denne variabel at vi ikke med rimelighed kan lave kvantitative analyser af den.

Når vi alligevel indimellem får en opfattelse af at (nogle af) de unge i Vollsmose lyder fynske, har det at gøre med intonationen. Eventuelt i kombination med variation i stød/stødløshed. Odense ligger nord for stødgrænsen og har i hovedsagen fællesdansk stød, men med nogle vigtige undtagelser. Enstavelsesord på kort vokal efterfulgt af stemt + ustemt konsonant er stødløse (f.eks. i ord som *hjælp* og *salt*). Det er også almindeligt at høre ord som *tid* og *fri* uden stød. Stød-droppet forekommer også i de unges sprog. Problemet er blot at manglende stød også er et karakteristisk træk ved multietnolekt (Quist 2000). Det er derfor ikke muligt – i hvert fald ikke før vi har foretaget grundigere analyser – at afgøre om den stødløse non-standard udtale stammer fra fynsk eller fra multietnolekt. Det er med andre ord umuligt at kategorisere det som enten et etnisk-associeret eller et regionalt-associeret træk, for når de unge ikke har stød, lyder det lige så meget som multietnisk ungdomsstil som fynsk. Vi kan konstatere at der er masser af variation i brugen af stød i Vollsmose, men vi har indtil videre valgt at undlade at inddrage dette træk i vores undersøgelse af brugen af regionalt-associerede versus etnisk-associerede træk. Stød var i øvrigt heller ikke et træk der indgik i Christensens kvantitative undersøgelse, om end hun flere steder nævner trækket i de unges sprog.

Til gengæld har vi forsøgt os med en 'impressionistisk analyse' af fynsk intonation. Ved gennemlytning af de unge menneskers sprog i interviewene kunne vi nemlig høre fynsk intonation i visse passager. Hvad der mere præcist gør intonationen 'fynsk', er vanskelig at sætte fingeren på, og der findes desværre, så vidt vi ved, ingen beskrivelser af moderne regional fynsk intonation som vi kan forholde vores data til. Men fælles for det vi hører som 'fynsk' synes at være at grundtoneforløbet er stigende på de betonedede stavelser hvorefter de er faldende på de posttoniske. Det er markant forskelligt fra københavnsk hvor grundtonen er lavere på de betonedede end på de posttoniske stavelser. Da vi ved aflytning i mange tilfælde var enige om at visse passager lød 'fynske', besluttede vi os for, under kodningen af interviewene⁶, at markere alle de sekvenser vi hørte som

⁶ Igen, primært foretaget af Astrid Ravn Skovse.

fynske. Hensigten var dels at få en indledende fornemmelse af om der var nogle af de unge der lød mere fynske end andre, dels, i og med kodningen, at registrere passager som vi senere kunne vende tilbage til for en dybere analyse. Det er klart at en sådan impressionistisk kodning har sine begrænsninger og ikke kan bruges til statistisk analyse. Men den giver os alligevel, vil vi mene, et billede af nogle sociolingvistiske mønstre i gruppen af de undersøgte unge. Astrid Ravn Skovse har fordelt de interviewede drenge og piger i tre grupper: dem der 'har meget' fynsk intonation, dem der har 'noget' og dem der har 'ingen eller lidt' fynsk intonation. Denne fremgangsmåde – og vi indrømmer at den kan diskuteres – viste at der er en stor gruppe på 24, dvs. over halvdelen af deltagerne, som vi har hørt bruge 'ingen eller meget lidt fynsk prosodi'. 22 i denne gruppe er piger. 2 er drenge. Blandt dem vi har registreret bruge 'meget fynsk intonation', er der i alt 11, 2 af dem er piger. Gruppen i midten, som er grupperet som nogle der bruger 'noget fynsk intonation', består af syv personer, fire drenge og tre piger. Lidt under halvdelen af de unge (18 personer) har vi altså registreret som nogle der bruger noget eller meget fynsk intonation i interviewene, mens vi for 24 personer ikke har registreret at de bruger fynsk intonation. Tendensen mellem drengene og pigerne er meget tydelig. Det er først og fremmest drengene som vi hører som 'fynske', mens pigerne synes at tale mere standardnært.

Lige som Christensen i sin undersøgelse fandt et sammenfald mellem individer der talte broget og brugen af regionalt-associerede træk, kan Astrid Ravn Skovse i sin gruppering af de unge i Vollsmose vise et tilsvarende sammenfald for nogle af deltagerne, alle drenge. Disse drenge har den mest frekvente brug af /tj/ kombineret med "staccato" og samtidig bruger de ofte fynsk intonation. De undersøgte grupper i henholdsvis Gellerup og Vollsmose viser altså parallelle systematikker: Der er sammenfald mellem individer der bruger mange etnisk-associerede træk, og dem som har mange forekomster af de regionalt-associerede træk. Men Christensen finder alligevel overordnet set mere regional sprogbrug i Gellerup end vi gør i Vollsmose.

7. Opsummering og diskussion

Udgangspunktet for at sammenligne undersøgelserne fra Vollsmose og Gellerup var at få afklaret om regionalt- og etnisk-associeret sprogbrug de to steder ligner hinanden. Det har været vores hypotese at sprogbrugen i Vollsmose snarere ligner Gellerup end København når det gælder brugen af lokale træk. Gennemgangen viser dog at situationerne de to steder ikke er helt ens, til trods for at de demografiske og fysiske ligheder er slående i kraft af de to steders positioner som ghettos og deres marginaliserede placeringer i forhold til Århus og Odense. Overordnet synes de unge i Vollsmose i mindre grad at bruge regional dialekt sammenlignet med Gellerup, mens graden af brugen af multietnisk ungdomsstil, de etnisk-associerede træk, forekommer at være den samme. Kan denne forskel da tolkes som et udtryk for at bydelen Vollsmose er mindre integreret i det omgivende odenseanske sprogsamfund end Gellerup er i Århus? Er Vollsmose sprogligt mere isoleret end Gellerup er? Umiddelbart er der ingen oplagte demografiske og geografiske forskelle mellem Vollsmose og Gellerup. Men muligvis er der lidt mere udveksling mellem Gellerup og Århus end mellem Vollsmose og Odense. I Gellerup har man f.eks. *Bazar Vest* som besøges af folk fra forskellige steder i et bredt opland, også uden for Gellerup. Noget tilsvarende findes ikke i Vollsmose. Jeg tvivler dog på at det spiller nogen særlig rolle. Kan der da være en sproglig forklaring? Kunne man forestille sig at vi ikke hører sprogbrugen i Vollsmose som lokalt fynsk slet og ret fordi vi kommer til at forbinde det manglende stød med multietnolekt i stedet for fynsk? Stødforholdene er trods alt en væsentlig perceptionel faktor for genkendelsen af fynsk. Muligvis. Men det forklarer ikke det hele. Jeg tror snarere vi skal søge efter årsagen i forskelle på status og styrkeforhold af henholdsvis århusiansk og odenseansk. Århusiansk har stor prestige i Vestdanmark og står muligvis som sprogsamfund stærkere end Odense. I en (noget begrænset) kontrolundersøgelse interviewede vi elve elever fra 9. klasse på Munkebjergskolen i Odense. Vi ville gerne finde ud af om unge i Odense, uden for Vollsmose, overhovedet taler odenseansk. Det gjorde de ikke på Munkebjergskolen. Eller næsten ikke. Et par af drengene havde lidt fynsk intonation og stødvariation. Men de fleste talte stort set som unge i København (bort set fra to af

pigerne som snarere end fynsk talte mere århusiansk – til trods for at være født og opvokset i Odense – men det er en anden historie). Den lille undersøgelse på Munkebjergskolen siger ikke så meget om den aktuelle status af odenseansk (vi behøver flere deltagere i flere forskellige kontekster) andet end at den bekræfter det lidt diffuse billede vi i forvejen havde af hvad der egentligt karakteriserer odenseansk i dag. Skulle man sammenligne sprogbrugen i Vollsmose med andre odenseanske unge, bør man dog nok nøje overveje om de sociale forskelle kan holdes nogenlunde sammenlignelige. Det var vores oplevelse at Munkebjergskolen er en middelklasseskole. Flere af de interviewedes forældre var læger og akademikere. Den sociale kontekst for de unge i Vollsmose står i skærende kontrast hertil, og sammenligningsgrundlaget er derfor ikke optimalt.

Brugen og blandingen af regionalt- og etnisk-associerede træk i både Gellerup og Vollsmose viser at de unge skaber og bruger deres forhåndenværende sproglige ressourcer. De interaktionelle effekter heraf, de blandede registres ideologiske værditilskrivninger, er formentlig ikke upåvirkede af holdninger og værdier som knyttes til dialekter og lokale varianter. Brugen af etnisk- og regionalt-associerede træk rejser derfor interessante spørgsmål om sprog, sted og identitet. Og om dialekt, dialektnivellering og standardisering i et globaliseret og etnisk heterogent samfund.

Litteratur

- Agha, A. (2007) *Language and Social Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Christensen, M.V. (2012) 8220, 8219. *Sproglig variation blandt unge i multietniske områder i Aarhus*. Ph.d.-afhandling, Aarhus Universitet.
- Ganuza, N. (2008) *Syntactic variation in the Swedish of adolescents in multilingual urban settings. Subject-verb order in declaratives, questions and subordinate clauses*. Ph.d.-afhandling, Stockholms universitet.
- Ghettolisten (2015) = <http://uibm.dk/filer/bolig/ghettolisten/ghettolisten-dec-2015-docx.pdf/view> (tilgået oktober 2016).

- Hansen, G.F. & N. Pharao (2005) Prosodiske træk i et- og tosprogede unges københavnsk. *Danske Talesprog* 6:1-51.
- Hansen, G.F. & N. Pharao (2010) Prosody in the Copenhagen multiethnolect. *Multilingual Urban Scandinavia. New Linguistic Practices*. P. Quist & B. A. Svendsen (udg.). Bristol: Multilingual Matters:79-95.
- Jaffe, Rivke (2012) Talkin' 'bout the Ghetto: Popular Culture and Urban Imaginaries of Immobility. *International Journal of Urban and Regional Research* 36:674-688.
- Jensen, T.J., T. Kristiansen & M. Maegaard (2015) Sprogforandring og sprogholdninger. *Hvad ved vi nu – om danske talesprog?*. F. Gregersen & T. Kristiansen (udg.). København: Sprogforandringscentret:49-65.
- Madsen, L.M., M. Karrebæk & J.S. Møller (udg.) (2016) *Everyday Linguaging. Collaborative Research on the Language Use of Children and Youth*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Maegaard, M. (2007) Udtalevariation og -forandring i københavnsk: En etnografisk undersøgelse af sprogbrug, sociale kategorier og social praksis blandt unge på en københavnsk folkeskole. *Danske Talesprog* 8:1-277.
- Nielsen, Bent Jul (1998) Talesprogsvariation i Århus – en sociolingvistisk redegørelse og en sammenligning med sproget i Odder. *Danske Folkemål* 40:51-78.
- Nielsen, Bent Jul & Magda Nyberg (1989) Talesprogsvariation i Odder kommune. En foreløbig rapport II. Yngre rigsmålstræk. *Danske Folkemål* 31:119-153.
- Quist, P. (2008) Sociolinguistic approaches to multiethnolect: Language variety and stylistic practice. *International Journal of Bilingualism* 12:43-61.
- Quist, P. & B.A. Svendsen (udg.) (2010) *Multilingual Urban Scandinavia. New Linguistic Practices*. Bristol: Multilingual Matters.
- Skovse, A.R. (2015) Girls going global, boys heading home? On the interplay between place, everyday mobility, linguistic practice and gender in rural and urban Denmark. Foredrag ved konferencen The Sociolinguistics of Globalization, University of Hong Kong, Kina.
- Skovse, A.R. (2016) Mapping sense(s) of place. Foredrag ved konferencen Sociolinguistics Symposium, Universidad de Murcia, Spanien.
- Skovse, A.R. (2016) Sense of place and linguistic practice in a rural Danish community. Foredrag ved masterklassen Language and Place, Københavns Universitet, Danmark.
- Skovse, A.R. (2016) Wallah! http://dialekt.ku.dk/maanedens_emne/wallah/ (tilgået oktober 2016).

- Skovse, A.R. (under udg.) *Udgangspunkter og orienteringspunkter. Om stedsidentitet, hverdagsmobilitet og sproglig praksis blandt unge to steder i Danmark*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Wacquant, Loïc (2008) *Urban Outcasts. A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Cambridge: Polity Press.
- Zachariassen, D. (2017) Ekstrapositionerede pronominer i optagelser fra Aarhus Vest. 16. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, 13.-14. oktober 2016:507-524.